

KUSAD

**KARAMANOĞLU
MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER
ARAŞTIRMA DERGİSİ**

**JOURNAL OF SOCIAL
SCIENCES AND RESEARCH**

C.2 / S.1 (2019)

KARAMAN SARİVELİLER YÖRESİNDE KINA AĞITLARI VE GELİN OKŞAMA GELENEĞİ

Ayşen ÖZÇİMEN

Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü
ayozcimen@yahoo.com

Öz

Bu çalışmada, Karaman Sarıveliler yöresindeki kına ağıtları ve gelin okşama geleneği ele alınmaktadır. Sözlü kültürün önemli bir parçası olan bu gelenek sosyo-kültürel yaşamdaki değişimlere bağlı olarak yavaş yavaş yok olmaktadır. Bu düşünceyle, önemli bir kültürel değer taşıyan bu yöresel geleneğin derlenmesi, Türk kültür mirası içinde yer edinmesinin sağlanması çalışmanın temel amacıdır. Metin derleme ve değerlendirme biçiminde yürütülen bu çalışmada ağıt metinleri Karaman ili, Sarıveliler ilçesi, Mençek köyünde yaşayan ve yaşları 71-93 arasında olan dokuz kaynak kişiden derlenmiştir. Adı geçen bölgeden derlenen ağıtların yapısı, içeriği, icra ortamındaki işlevi üzerinde durulmuştur. Bu ağıtlar içerik açısından dört gruba ayrılmıştır: kızın gelin olmasıyla baba evinde bırakacağı boşluk, baba evinden çıkmanın gurbete gitme olarak görülmesi, gelinin yakınları tarafından söylen öğüt içerikli ağıtlar ve gelinin anne babasına söylediği sitem içerikli ağıtlar. Çalışmanın sonunda kına ağıtları ve gelin okşama geleneğinin kültürel birikim taşıyan önemli kaynaklar olduğu, bu ağıtlar sayesinde yörenin yaşam biçimi, coğrafyası, hayvan ve eşya adları, geçim tarzları ve günlük yaşayış biçimleri hakkında bilgiler edinilebildiği ortaya çıkmıştır. Kına ağıtları ve gelin okşama geleneğinin bölgenin kültürel birikimlerinin aktarılmasında önemli bir işlev üstlendiği görülmektedir. Bu işlevin yok olmaması için yazılı kaynaklara aktarılmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk Kültürü, Kına Ağıtları, Gelin Okşama, Sarıveliler.

The Henna-Night Tradition of Farewelling the Bride with the Songs of Lament in The Sarıveliler District of Karaman

Abstract

This study investigates the henna-night tradition of farewelling the bride and the songs of lament sung during the ceremony in the Sarıveliler district of Karaman in Turkey. This tradition, which is an essential part of the oral culture, is gradually disappearing due to changes in the socio-cultural life. For this reason, the main aim of the present study has been to compile this local tradition with an important cultural value and ensure it to become part of the Turkish cultural heritage. In this study, which involves text collection and evaluation methods, the lament texts are collected from nine participants aged between 71 and 93, and living in a village of Mençek in the Sarıveliler district of Karaman. The focus of the study is on the structure, the content and the function of the songs of lament collected in the aforementioned region. These songs of lament are classified into four groups in terms of content: the feeling of emptiness left behind with the girl leaving the family home to get married; considering leaving the family home as going abroad; songs of lament giving advice and warning to the bride; reproachfull songs of lament sung by the bride to her parents. At the end of the study, the henna-night tradition of farewelling the bride and the songs of lament prove to be notable sources of cultural knowledge, and we discover that with these songs of lament we can obtain clues about the physical geography, animals, and objects of the region, and the lifestyle, sources of livelihood, daily life, and life philosophy of the people living in the region. It is clear that the henna-night tradition of fare-welling the bride and the songs of lament serve an important function in passing down the cultural knowledge of the region. It is finally concluded that it is necessary to make a written record of these cultural treasures to preserve this function.

Key Words: Turkish Folklore, Henna Songs of Lament, Henna Wailing Songs, Henna Night, Sarıveliler.

MAKALE BİLGİLERİ

Geliş Tarihi : 13.11.2018

Kabul Tarihi : 12.03.2019

ARTICLE INFO

Submission Date : 13.11.2018

Admission Date : 12.03.2019

e-ISSN

2667-7261

Giriş

Bilindiği gibi, son elli yılda Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısında çok önemli değişiklikler yaşanmıştır. Köyden kente göç, kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması, yeni iş alanları ve iletişim biçimleri bu değişimde etkin faktörler olarak sayılabilir. Ev düzenimiz, yemek türlerimiz, düğünlerimiz, törenlerimiz, bireysel ve gruba özgü rollerimiz yeni koşullara uyarlanmaktadır. Bütün bu yenilikler kültürel bir değişim olarak nitelendirilebilir. Çünkü kültür, "toplumun bir üyesi olarak insanın yaşayarak, yaparak öğrendiği ve aktarıp öğrettiği maddi ve manevi her şeyden oluşan karmaşık bir bütün" olarak tanımlanmaktadır (Güvenç, 2002, s.15). Tanımdan da anlaşıldığı gibi kültür durağan değildir, sürekli bir devinim içindedir. Ancak bir toplumun kültürü onun tarih boyunca yaşadığı deneyimlerin tamamını kapsar. Bu bağlamda yeni yaşantılar, öğrenilen ve öğretilen yeni değerler kültürün yalnızca bir parçasıdır.

Bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen ve yorumlayan halkbilim (Örnek, 1995, s.15), kültürlerin çeşitliliğini, zaman ve mekân içindeki değişimlerini açıklamaya çalışır (Kottak, 2002, s.23). Bir toplumun kültürü, o toplumda yaşayan insanların, grupların farklı zamanlarda ve farklı yörelerde yaşadığı deneyimlerden oluşur. Bu açıdan kültürün içinde bölgesel farklılıkları yansıtan değerler bulunur. Bu değerler kültür mirasının bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

Düğün töreni Türk toplumunun kültürünü yansıtan önemli değerlerden biri olarak görülebilir. Düğün törenlerinin bir bölümünü kına gecesi teşkil etmektedir. Sarıveliler yöresinde bu geceye 'kına' denir. Kına gecesi, evlenecek olan kızın baba evinde kalacağı son gecedir, evden ayrılışı, son vedalaşmasıdır. Sevinçle hüznün yoğun olarak yaşandığı bir gecedir. Bu geceyi özel kılan gelinin eline kına yakarken söylenen ağıtlardır (Turan,1993, s.17; Yaldızkaya, 2006). Ağıt, 'insanoğlunun; ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığı kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülerdir' (Elçin, 1990, s. 1). Turan (1993, s.16) da benzer şekilde ağıtı, 'insanın katlanması ya da kabullenmesi güç bir olay karşısında içine bir anda sığdıramadığı acısını, yanık, içten söyleyişlerle, ölçülü, uyaklı ve ezgili bir şekilde dile getirmesi' olarak tanımlar. Ağıt (inceleme bölgemizde 'yas') eski Türklerde, toplumun önde gelen kişilerinin ölümü üzerine, o kişinin özelliklerini, değerlerini, iyiliklerini, başarılarını anlatmak için söylenirken, zamanla kelimenin anlam ve içeriği genişleyerek ölüm olaylarının yanı sıra ayrılık, kaza, felaket gibi acı olaylar için de söylendiği görülmektedir (Çıblak, 2005, s. 203).

Sarıveliler yöresinde, düğün törenleri içerisinde yer alan kına gecelerinde de 'gelin okşama' adı verilen ağıt söyleme geleneği vardır. Kına ağıtları, kına gecelerinde gelinin eline kına yakarken gelinin yakın akrabaları veya köydeki bu konuda yetenekli diğer kadınlar tarafından söylenir. Bu ağıtlar daha önce yörede bilinen, söylenen ağıtlar olabileceği gibi bunlara gelinin durumuna göre uygun, doğaçlama eklemeler de yapılmaktadır.

Sözlü kültürün önemli bir taşıyıcısı olan ağıtlar ve gelenekler zamanla unutulma ve yok olma tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır. Saha araştırmaları yapılarak bunların derlenmesi ve kayıt altına alınması bir zorunluluktur. Halkbiliminde saha araştırması ve kültürlerin gelecek nesillere aktarılması konusunda çalışmaların yeterli olmadığı bir gerçektir. Çünkü tüm yerleşim birimlerinde derleme yapılması gerekmektedir. Oysa Türkiye'de kırk beş binden fazla yerleşim birimi

bulunmaktadır ve bunların tamamında henüz yeterli derleme çalışmalarının yapıldığı söylenemez (Dağlı, 2015, s.37). Birçok bölgede sözlü kültür birikimleri yok olmaktadır. Çünkü kültürel değişimle birlikte bunlar artık uygulanmamakta, bunları bilen, uygulayan insanlar da bir süre sonra aramızdan ayrılmaktadır.

Amaç

Çalışmanın amacı, Karaman Sarıveliler yöresindeki kına ağıtlarını ve gelin okşama geleneğini derlemek, kayıt altına almak ve Türk kültür mirası içinde yer edinmesini sağlamaktır. Bu amaçla ağıtın yapısı, içeriği, icra ortamındaki işlevi ve icracının dinleyicilerle etkileşimi ele alınacaktır. Bu bağlamda derlenen ağıtlarda metin türüne özgü anlamsal, kavramsal ve estetik yapı gibi ayrıntılı özelliklerin incelenmesi çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Yöntem

Çalışmada mülakat ve derleme yöntemi izlenmiştir. Derlemeler araştırmacı tarafından bire bir, yüz yüze oturumlarla elde edilmiştir. Kaynak kişilerden kına gecelerindeki uygulamaları anlatmaları, gelin okşarken yaptıkları ağıtların sözlerini tekrar etmeleri istenmiştir. Görüşme süreci araştırmacı tarafından not tutma ve ses kaydı yöntemiyle kayıt altına alınmıştır.

Derleme Yöresi ve Kaynaklar

Çalışma, Karaman ili, Sarıveliler ilçesinin Mençek köyünde yapılmıştır. Sarıveliler ilçesi Akdeniz Bölgesinin kuzeyinde, Orta Torosların güney yamaçlarında, Göksu havzasını kapsayan Taşeli Platosunda yer almaktadır. Köy yerleşimi Göksu boylarındaki vadilerde ve yamaçlarda yoğunlaşmış durumdadır. Yöre halkının çoğunluğu küçük çaplı tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Çalışmaya konu olan ağıtlar da, bu tür yerleşmelerden biri olan Mençek Köyü'nden derlenmiştir. Köyün Karamanoğulları döneminde kurulduğu sanılmaktadır. Mençek, Orta Asya'dan gelen bir Oğuz boyu olarak bilinir. Köyde 110 hane bulunmakta ve toplam nüfus 210'dur.

Çalışmada yer alan kına türküleri ve ağıtları, Mençek'te doğmuş, büyümüş yaşamakta olan 71-93 yaş aralığında olan 9 kadın kaynak kişiden derlenmiştir. Ağıtları söyleyen kadınların soy isimleri gizli tutulmuştur. Bu sebeple bu kişilerin sadece isimleri ve soy isimlerinin baş harfleri belirtilecektir. Yöredeki her kadın ağıt söyleyemez. Daha önce o yörede söylenen ağıt sözlerini hafızasında tutabilen, duruma göre eklemeler yapabilen, duygularını, hislerini uyaklı bir şekilde dile getirebilen yetenekli kadınlar söylerler. Kına gecelerinde söylenen türküler ve ağıtlar orada bulunan kadınlar tarafından öğrenilerek hafızalarda kalır ve yine sözlü olarak kuşaktan kuşağa bu yolla aktarılır (Çıblak, 2005, s. 206). Kına gecelerinde geline ağıt söyleyenler genelde orta yaşlı kadınlardır. Ancak inceleme alanımızdaki bölgede gelin okşama geleneği uzun süredir uygulanmadığı için adı geçen uygulamaları ve söylenen ağıtları hatırlayabilen kişilerin sayısında azalma görülmüştür. Dolayısıyla kaynak kişi bulmakta zorlanılmıştır.

Kına Töreni

Kaynak kişilerin anlatımlarına göre kına gecesinin olacağı gün, herkesin bağdan, bahçeden geleceği, akşama yakın bir zamanda kız evinden bir yetişkin kadın veya iki çocuk tek tek evlere uğrar, 'kınaya buyurun' diyerek kadınları, genç kızları kına törenine davet ederler. Günümüzde bu tür davetler köy hoparlörlerinden de yapılmaktadır. Akşam, oğlan evi kınayı ve hediyelerini alır oğlan evinde toplanan 'kınacı' dedikleri kadınlarla def eşliğinde türkü söyleyerek kız evine

götürürler. Kız evi de kınacıları çalgılarla karşılar. Kına gecesine gelen kadınlar ve kızlar ortada iki kişinin oynayabileceği kadar boş alan bırakarak yere otururlar.

Gelin yeni elbiselerinden birini giyer ve bütün davetliler odaya toplanınca gelin ortaya kalkar. Önce sol el göğsünde sağ kol açık, sonra sağ el göğsünde sol kol açık iki kez 360 derece dönerek davetlileri selamlar ve eğlence başlar. Kadınların oynaması için, köyde sesi güzel, iki kadın def çalarak türkü söyler. Zaten düğüne davet edilmiş olan bu kadınlar bu işi kesinlikle para karşılığında yapmazlar. Kadınlar ortaya ikişer ikişer kalkarlar karşılıklı tahta kaşık çalarak oynarlar. Kadınlar oynamak için davet beklerler. Gecenin sonuna doğru gelin tekrar oyuna kaldırılır. Gelin oynarken kayınvalide gelinin başına başörtüsü atar. Buna ‘yazma atma’ denir. Gelinin başına yazma atıldığı an gelin oynamayı bırakır, ayakta bekler. Bu esnada geline hediyeler verilir. Kadınların hediyeleri genelde başörtüsü veya elbiselik kumaş (basma) olur. Hediyeler, aile yakınlarından bir kadın tarafından hediye sahiplerinin adı söylenerek gelinin başına ve omzuna atılır. Yazma atma işlemi bittikten sonra bütün hediyeler bir bohça yapılır gelinin yanına konur. Gelinin başına yüzü gözükmeyecek şekilde bir yazma örtülür, yüzü kibleye gelecek şekilde ‘ocağı tütsün’ (soyu devam etsin) diye altında çıra bulunan bir minderin (döşek) üzerine oturtulur. Artık eğlence bitmiştir, oyun havaları yerini hüznü kına türkülerine bırakmıştır. Kına gecesinde eğlence sırasında söylenen türkülerle kına yakarken söylenen türküler ritim bakımından farklılık gösterirler. Eğlence türkülerini hareketli, def eşliğinde neşeli bir şekilde söylenir.

Gelin Okşama Geleneği

Kına yakma işlemi esnasında ve sonrasında yakımcı kadının söylediği kına türkülerini yine def eşliğinde söylenir ama ritim bakımından daha ağır, hüznü ve ezgilidir. Bir de kına yakıldıktan sonra gelinin annesinin ve yakın akrabaların söyledikleri çalgısız, ritim ve sözleri itibariyle yas havası taşıyan ağıtlar vardır. Herkes sessiz bir şekilde kına türkü ve ağıtlarını dinler. Kına ‘başı bütün’ yani başından ayrılık geçmemiş, mutlu bir evliliği olan, bir kadın tarafından bütün davetli kadınlara da yetecek miktarda bir tepsi içinde yoğrulur, önce gelinin eline ve ensesine yakılır. Geline uğur sağlaması amacıyla, sağ avcuna ‘uğur parası’ adıyla kayın valide tarafından bozuk para konur. Tepsideki geriye kalan yoğrulmuş kına bütün davetli kadınlara dolaştırılır, isteyen alır eline yakar. Kına yakma töreninin bir parçası olan bu gelenek yöre halkı tarafından “gelin okşama” olarak adlandırılır.

Kına Ağıtları (Türküleri)

Gelin okşama geleneği içerisinde yer alan kına türkülerini söyleme görevini üstlenen, köyde bu işe ağız yatkın, kınaya zaten davetli olan, orta yaşlı kadınlar geline kına yakma işlemi esnasında ve sonrasında def eşliğinde hüznü ve ezgili bir şekilde türkü söyleyerek gelini okşamaları için gelinin yakınlarını tek tek davet ederler. Herkese göre doğaçlama olarak sözler uyarlarlar.

Kız seni anan verdi mi?

Biner atın alasına

Kız seni baban verdi mi?

Gider yolun dengi sıra

Mısırdan kınan geldi mi?

Kız gelin olmuş gidiyor

Getirin kızın kınasını

Çağırın gelsin anasına

Yaksın kızın gardaşları

Kız anası kız anası

Gelsene öz anası

Kız gelin olmuş gidiyor

Çağırın gelsin anasını

Çaktılar çakmak taşını

Kurdular düğün aşını

Çağırın gelsin anasını

Silsin kızın gözyaşını

Çattılar kazan taşını

Kurdular düğün aşını

Çağırın gelsin gardaşını

Yaksın elinin kınasını

Kurdular kazan taşını

Düzdüler gelin başını

Kız gelin olmuş gidiyor

Çağırın gelsin ağasını

Kurun kazan taşını

Pişirin düğün aşını

Çağırın gelsin ağasını

Bağlasın gelinin kuşağını

Biner atın incesine

Gider yolun goncasına

Kız gelin olmuş gidiyor

Selam salın yengesine

Biner atın namlısına

Gider yolun kumlusuna

Kız çeyizi hazırlamış

Varın söylen dayısına

Biner atın karasına

Gider yolun arasına

Kız gelin olmuş gidiyor

Haber salın halasına

Biner atın iyisine

Gider yolun kıyısına

Kız gelin olmuş gidiyor

Çağırın gelsin emmisini

Kına sadece kadınlar arasında olsa da, kına türkülerinde kadın ve erkek akrabaların anılması, kız üzerinde onların da söz hakkı olduğunu göstermektedir. Gelini okşayacak olan kadın yerde minderin üzerinde oturan geline sarılır hüznü, ezgili bir şekilde ağıt söyler (yas eder). Gelini genelde annesi, teyzesi, halası, babaannesi, anneannesi, kız kardeşleri, yakın akrabaları, komşuları ve oğlan tarafından akraba kadınlar okşar. Gelin yakınları tarafından okşanırken def çalarak türkü söyleyen kadın def çalmayı ve türkü söylemeyi keser, tamamen bir sessizlik çöker, herkes edilen hüznü, ezgili ağıtı dinler. Ağıtlar genelde dörtlükler şeklindedir. Her ağıt arasında def eşliğinde

kına türküleri söylenir. Bu tür türkülere Çukurova ve Mersin yörelerinde de rastlanmaktadır (Artun, 2008, s.122; Çıblak, 2005, s.212).

Ağıt ezgileri, söyleyicilerin müzikal hafızalarında eskiden kalan ve yerel karakter taşıyan melodi kalıplarının üzerine bina edilir. Ağıtçılar, bu ezgi kalıpları ile söz unsurunu birleştirerek, özel ağıt icrasını gerçekleştirirler. Ağıtlarda ilgili bölgeye, yöreye ait ritm, melodi kalıpları ile yerel ağız özellikleri, tavır ve üslup ile ağıtçının bireysel üslubu, tavrı bir aradadır (Fevzioğlu, 2010, s. 76).

Gelini okşayan kişi o anki duygularını ve hislerini belli kalıplar içerisinde söze döker. ‘Belli bir estetik görüşe sahip değildir’ (Arseven, 2004, s. 291). Yıldızkaya (2006)’nın da belirttiği gibi ağıtlar sazsız, çalgısız söylenir. Bu gece kız çelişkili duygular içerisinde. Bir yandan yeni bir hayata başlamanın heyecanı vardır, diğer yandan da baba evinden, ailesinden ayrılmanın hüznü vardır. Gelin, okşanırken mutlaka ağlar. Ağlamazsa ‘evlenmeye çok hevesli’ şeklinde yorumlanır ve ayıplanır. Bu ağıtlarda gurbete gitmenin, kızıdan ayrılmanın güçlüğü vurgulanmaktadır. Kızın gideceği mesafe ne olursa olsun, baba evinden ayrıldıktan sonra her yer gurbettir. Ağıtların genelinde kızın baba evinde bırakacağı boşluk sıkça dile getirilir. Anne için arkadaşı, yoldaşı, sırdaşı, yardımcısı gibi gördüğü kızını vermek çok zordur. Kızının gelin olup gidiyor olması annenin yüreğini kor gibi yakar. Anne, hissettiği acıyı, hüznü, duyguları, düşünceleri ağıtlarla dile getirmeye çalışır.

Karaman bölgesindeki yöresel ağıtları konularına göre tasnif etmek gerekirse; evlenen kızın baba evinde ve annede bırakacağı boşluk, baba evinden ayrılmanın gurbet olarak görülmesi, gelinin yakınları tarafından söylen öğüt içerikli ağıtlar ve gelinin söylediği, ailesine karşı sitem taşıyan ağıtlar olarak sınıflandırılabilir. Şimdi bu konulardaki örnek ağıtlara bir göz atalım.

Kız gelin olup gittikten sonra baba evinde ve annede bırakacağı boşluğu dile getiren ağıtlar:

<i>Gel kuzum bir sarılayım</i>	<i>Damda yıldız sayılır mı?</i>	<i>Evlere vardım elsiz</i>
<i>Senden nasıl ayrılalım</i>	<i>Çiğ yumurta soyulur mu?</i>	<i>Iğradım gapları susuz</i>
<i>Senden ayrıldığım zaman</i>	<i>Kızım sana doyulur mu?</i>	<i>İki elim goyumda öksüz</i>
<i>Evime nasıl gireyim</i>	<i>Gelin mi olun? Elin mi oldun?</i>	<i>Koydun gittin guzum beni</i>
...
<i>Harmanımın çeş küreği</i>	<i>Evimizin önü yonca</i>	<i>Koca evleri ıssız koydun</i>
<i>Evimin aney direği</i>	<i>Yonca çıkmış dam boyunca</i>	<i>Ak güğümleri susuz koydun</i>
<i>Anasının iç göyneği</i>	<i>Bozuldu evimin düzeni</i>	<i>Kuzum beni sensiz koydun</i>
<i>Gelin olmuş, elin olmuş</i>	<i>Gelin kızım olmayınca</i>	<i>Uğurlar olsun kuzum sana</i>

Derelerin burcu musun?

Gün görmedik gürcü müsün?

Sen oraların harcı mısın?

Dayanamam guzum sana

(K1)

Atladı geçti eşiği

Sofrada kaldı kaşığı

Büyük evin yakışığı

Gelin olmuş gidiyoru

...

Mercimeğim kile kile

Ben ölçerim sile sile

Zor olduğunu bile bile

Verdim kuzum yad ellere

...

Evlek açtım, tohum saçtım

Ala öküzü çifte koştum

Ben kızımı gelin ettim

Nasıl dayanayım ay komşular

...

Ak koyunu sağdım, sürdüm

Sütünü ocağa vurdum

Ben kızımı gelin ettim

Bu evlerde yalnız kaldım

Evimizin önü burçak

Yalan değil bu bir gerçek

Yarın kızım gelin gidecek

Ben nasıl dayanayım

A benim ala sandığım

Her gün elimi sunduğum

Doyup ta usanmadığım

Elin olmuş gidiyoru

(K2)

Dağların ala keklığı

Nedir yüreğin peklığı

Ben çekemem hasretliğı

Gelin olmuş gidiyoru

...

Evlerinin önü üzüm

Salkımları dizim dizim

Bu ayrılık hep mi bizim

Gelin olmuş gidiyoru

...

Şu yakadan dığan yıldız

Bıçağımın ucu yaldız

Yol beklerim gece gündüz

Gelin kızım gelmez oldu

...

Evlerinin önü asma

Dallarında güllü basma

Ben yapmadım bana kızma

Gelin olmuş gidiyoru

(K3)

Yayla yolu yolca yonca

Çiçek açmış alca morca

Kalk gidelim elden önce

Garip kuzum, gelin kızım

Evimizin önü nardır

Yaprakları neden mordur

Kız vermesi neden zordur

Eğlenemem guzum sensiz

...

Ekmek yedim ucu yanık

Sular içtim boz bulanık

Eller uyur ben uyanık

Nasıl dayanayım guzum sana

...

Asıp gider beleng beleng

Sesin gelir selen selen

Uçan kuşlarla selam gönder

Ben beklerim guzum senden

...

Karlar yağsın izleyelim

İzlerini tozlayalım

Bayram ayı gelsin kuzum

Yollarını gözleyelim

...

Evimizin önü hurma

Basıp ta dalları kırma

Oralarda eğlenip kalma

Dolanda gel arada bir

...

Yağmur yağar yer yaş değil

Gülsem de gönlüm hoş değil

Allahın emri olmasa

Dayanacak bir iş değil

(K4)

(K5)

Karlı dağların kar yatağı

Etrafı buz tutağı

Söylesene ay anası

Nasıl kıydın yad ellere

Muğar başında oturur

Elini suya batırır

Sabah onu eller götürür

Ağlasana ay anası

...

Evimizin önü ekin ekili

Kenarı çalı bekili

Kimi koydun yerine vekili

Nasıl dayanayım guzum sana

(K6)

...

Fasulye ekim bitsin diye

Kolu öte gitsin diye

Baban seni ele vermiş

Öte öte gitsin diye

...

Yayla yolu sık pelitli

Dalları ufak gilikli

Kızım bana küs gıllıklı

Küsme bana gelin kızım

(K7)

Gökte yıldız salkım saçak

Beynimden yedim bıçak

Ele yalan bana gerçek

Ne diyeyim gelin kızım

...

Çıktım yaylanın düzüne

Anızı battı dizime

Ben gayıl oldum yazıma

Sen de gayıl ol güzel kızım

(K8)

Gelin olan kız için baba evinden ayrılmanın, gittiği mesafe ne olursa olsun, gurbet olarak görüldüğünü dile getiren ağıtlar:

Evimizin önü dere

Akar kumunu sere sere

Verir miydim gurbet ele

Allahın emri böyle

...

Köyümüzde kavak çoktur

Dalında meyvesi yoktur

Gurbetin kahrı çoktur

Gidiyorsun bile bile

(K5)

Tıkır tıkır merdivenden indirdim

Gelin düzdüm kır atlara bindirdim

Guzum seni gurbet ele gönderdim

Unutuverme garip ananı

...

Nalbatlara nalbatlara

Nal döktürdüm kır atlara

Atıverdim gurbetlere

Kader böyle ne yapayım

(K1)

Belenglere belenglere

Karlar yağmış çelenglere

Hep sorarım kuzum seni

Gurbet elden gelenlere

...

Evimizin önü asma

Sakin dallarına basma

Gurbet ele verdim diye

Kınalı guzum bana küsme

(K4)

Kızın ileriki yaşamında nasıl davranması gerektiği konusunda öğütler ve uyarıların yer aldığı ağıtlarda ‘iyi geçin’ sözünün birkaç dörtlükte tekrarlandığını görüyoruz.

<i>Akşamdan aşını pişir</i>	<i>Kar yağar direk direk</i>	<i>Yağmur yağar ince ince</i>
<i>Aklını başına deşir</i>	<i>Kürümeye kürek gerek</i>	<i>Güller açar gonca gonca</i>
<i>Geçinmezsen el gülüşür</i>	<i>İyi geçin güzel kızım</i>	<i>Dilin tatlı olsun guzum</i>
<i>İyi geçin güzel kızım</i>	<i>Geçinmeye yürek gerek</i>	<i>Er evine varınca</i>
(K5)	...	(K5)
-----	<i>Evimizin önü ceviz</i>	
<i>Evimizin önü muğar</i>	<i>Kırdım baktım içi gavız</i>	
<i>Yumadan ellerim donar</i>	<i>İyi geçin güzel kızım</i>	
<i>Geçinmezsen eller gınar</i>	<i>Ellerin dilleri yavuz</i>	
<i>İyi geçin guzum benim</i>	(K2)	
(K4)	...	

Gelinin kendisinin söylediği ailesine karşı sitem taşıyan ağıtlar:

<i>Ekin ekim düzlere</i>	<i>Gelin oldum gurbet ele</i>	<i>Gel anam otur yanıma</i>
<i>Diken oldum gözlere</i>	<i>Göz yaşımı sile sile</i>	<i>Son defa sarılayım sana</i>
<i>Beni verdin gurbet ele</i>	<i>Neden verdin beni ele</i>	<i>Verdin beni yad ellere</i>
<i>Buralar kalsın anam size</i>	<i>Bir kız sana çok muydu</i>	<i>Yiter gider demedin mi</i>
		(K9)

Sözlü kültürde yer bulan bu ağıtlar incelendiğinde yöre hakkında önemli bilgilere ulaşılmaktadır. “yayla, dere, karlıdağ, anız” sözcükleri bize yörenin coğrafyası hakkında; “muğar, güğüm, dam, harman, ocak” sözcükleri yerleşim biçimi hakkında; “kırat, koyun, öküz, keklik” sözcükleri evcil hayvanlar hakkında; “çift, ekin, asma, fasulye, burçak, mercimek, üzüm, nar” sözcükleri tarımsal faaliyetler hakkında; “evlek açmak, koyun sağmak, kırata binmek” eylemleri ise yörenin günlük yaşayışı hakkında bilgiler aktarmaktadır. Ağıtlarda geçen bu semboller kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir işlev taşımaktadır. Metin içeriğine bakıldığında, kızı gelin olan ve evden ayrılan annenin üzüntüsünü dile getirdiği görülüyor. “Atladı geçti eşiği, sofrada kaldı kaşığı” mısrası ile gelin olan kızın evde bıraktığı boşluk dile dökülmüştür. Ancak anne bu üzüntüsünü ağıta dökerken, kızının mutlu olmasını düşünmekte ve ona öğüt vermektedir. Bu öğüt ana hatlarıyla “evlilik bir kaderdir, ben anne olarak senden ayrılmaya razıyım, sen de bu kadere razı ol ve mutlu ol” biçiminde anlaşılabilir.

Sonuç

Karaman Sarıveliler yöresi kına ağıtları ve gelin okşama geleneğinin ele alındığı bu çalışma kaynak kişilerle mülakat ve derleme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Derlenen kına ağıtlarının incelenmesi sonucunda, bunların genellikle doğaçlama olduğu ve kişiye özel anlık olarak üretildiği, gelinin yakınlarını anma, evden gidişiyile baba evinde bırakacağı boşluk, gelinin gideceği yere uyum sağlaması için öneriler içerdiği tespit edilmiştir.

Bölgede köyden kente göç ve sosyokültürel yapının değişmesi sonucunda kına gecesinin uygulanma biçiminde değişikliklerin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, gelin evinde toplanıp eğlence yapma formatına dönüşen kına geleneği kısmen devam ederken, doğaçlama ağıtlar eşliğinde uygulanan yöresel gelin okşama geleneğinin yok olmaya başladığı sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak sözlü kültürün önemli bir parçası olan kına ağıtları ve gelin okşama geleneğinin kültürel birikimi içinde barındıran kaynaklar olduğu, bu ağıtlar sayesinde yöreye ilişkin coğrafi bilgilere, geçim tarzlarına, günlük yaşayış şekillerine, hayvan ve eşya adlarına dair bilgilere ulaşılabileceği anlaşılmaktadır. Çalışmanın verileri, bu manevi değeri yıllarca belleklerinde saklamış olan, yaşları oldukça ilerlemiş, belki de bir daha görüşme fırsatı bulunmayan özgün kaynak kişilerden derlendiği için kayıt altına alınmasının büyük bir önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

Kaynak Kişiler

Emine Ş. Ö. (K1): 78, kadın, ev hanımı, okur-yazar değil, Sarıveliler-Mençek

Ayşe A. (K2): 79, kadın, ev hanımı, okur-yazar değil, Sarıveliler-Mençek

Şerife S. (K3): 73, kadın, ev hanımı, okur-yazar değil, Sarıveliler-Mençek

Hatice Ö. (K4): 77, kadın, ev hanımı, ilkokul mezunu, Sarıveliler-Mençek

Fatma Ş. (K5): 71, kadın, ev hanımı, ilkokul mezunu, Sarıveliler-Mençek

Emine Ö. (K6): 93, kadın, ev hanımı, okur-yazar değil, Sarıveliler-Mençek

Fatma A. (K7): 84, kadın, ev hanımı, okur-yazar değil, Sarıveliler-Mençek

Şehnaz A. (K8): 81, kadın, ev hanımı, okur-yazar değil, Sarıveliler-Mençek

Sıdıka K. (K9): 82, kadın, ev hanımı, okur-yazar değil, Sarıveliler-Mençek

Extended Abstract

Introduction: This study investigates the henna-night tradition of fare-welling the bride and the songs of lament sung during the ceremony in the Sarıveliler district of Karaman. Henna-night refers to a ceremony arranged for the bride to spend her last night before her wedding under the roof of her family with her female relatives and friends. This ceremony acquires its name from the practice of dyeing the bride's hands with henna. It symbolizes the bride's separation from her family leaving the family home to get married and encompasses both the joy and sorrow of the marriage tradition. After the joyous celebration, the bride sits on a cushion with a veil to hide her tears. Henna is applied on her hands in company with sentimental songs. After this, the bride's relatives, mainly her mother, bid the bride farewell by embracing her and singing ritual songs of lament to express their feelings. These songs, which have been adjusted to the situation and specific moment, emphasize the pain felt upon the bride's impending departure and her separation from the family. Singing these songs thereby gives the women an opportunity to express their repressed feelings, which cannot otherwise be overtly expressed.

Objectives: In the last few decades, most of the younger generation has refused to accept the henna-night rituals performed by the older generation. Thus, this tradition, which has long been an essential part of the oral culture, is gradually disappearing due to changes in socio-cultural life. For this reason, the main aim of the present study is to compile and record this local tradition to ensure that its cultural significance has not disappeared and will remain part of the wider Turkish cultural heritage.

Methods: In this study, which involves text collection and evaluation methods, the lamentation texts are collected from nine women participants aged between 71 and 93, and living in a village of Mençek in the Sarıveliler district of Karaman. They are interviewed at their home and asked to describe the rituals performed at their own or close relatives' henna-night ceremony. As this tradition has not been performed for decades, and songs of lament are rarely sung apart from their traditional context, participants have a tendency towards forgetfulness. In response to the author's request, these women recite traditional songs and laments composed at these ceremonies. The lyrics of the songs and laments are written down by the author. The focus of the study is on the structure, the content and the function of the songs collected in the aforementioned region. These songs are classified into four groups in terms of content: songs reflecting the feeling of emptiness aroused by the girl's departure from the family home to get married; songs drawing a correspondence between the departure from the family home and going abroad; songs of lament

giving advice and warnings to the bride; reproachful songs of lament sung by the bride to her parents.

Results: The songs of lament mainly convey the impact of the bride's departure to the groom's home on her mother. They emphasize the role of girls in society by revealing the emptiness the bride's departure generated. These songs reveal that for girls marriage is a life-changing event. Life after marriage often becomes a heavy load. While expressing their feelings, the women refer to objects, animals, plants, the landscape, weather and everyday life in the village. At the end of the study, the henna-night tradition of fare-welling the bride and the songs of lament prove to be notable sources of cultural knowledge, in which we can obtain clues about the physical geography, animals, and objects of the region, the lifestyle, sources of livelihood, daily life, and life philosophy of the local people.

Conclusion: The henna-night ceremony has taken a modern form. Songs of lament have fallen out of favor and are rarely heard at ceremonies today. The younger generation believes that lamenting would destroy the festive mood of the ceremony. These songs are practiced mainly among the older generation. This oral tradition will die out with them. It is clear that the henna-night tradition of fare-welling the bride and the songs of lament serve an important function in passing down the cultural knowledge of the region. It is concluded that it is necessary to make a written record of these cultural treasures to preserve this function for posterity.

Kaynakça

- Arseven, V. (2004). *Biyografi Makaleleri ve Müzik Eserleri*. Staphan Bulgar (Ed.). Ankara: Türksoy
- Artun, E. (2005). Osmaniye’de Ağıt Söyleme Geleneği ve Osmaniye Ağıtları. *Karacaoğlan’dan Bela-Bartok’a, Dadaoğlu’ndan-Aşık Feymani’ye Osmaniye Kültür Sanat ve Folklor Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Matsa. Basımevi ss 8-34
- Artun, E. (2008). Çukurova’da Ağıt Söyleme Geleneğinde ‘Gelin Göçürme Ağıtları’. *Halk Kültüründe Göç. Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, ss.120-147*
- Çıblak, N. (2005). Türk Halk Kültürü İçerisinde Mersin Ağıtlarının Yeri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, s. 201-226*
- Dağlı, A. (2015). Halkbiliminde Saha Araştırması ve Kültürün Gelecek Nesillere Aktarılması Konusunda Problemler ve Bir Çözüm Önerisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 8, (40), ss.35-47*
- Elçin, Ş. (1990). *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Er, T. (1982). Kına Türkülerinde Halkımızın Evlilik Felsefesi. Ankara: *II. Milletlerarası Türk Folklor kongresi bildirileri. IV. Cilt (Gelenek ve Görenek ve İnançları) ss 157-168*
- Fevzioglu, N. (2010). Gelin Ağıtları Üzerine Bir Değerlendirme. *A.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED) 43, 73-92*
- Gündüz, S. (2012). Reşadiye Yöresinde Yas Geleneği. *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish orTurkic. ISSN: 1308-2140 Volume 7 Issue 4-II s.1905-1916.*
- Güvenç, B. (2002). *Kültürün ABC’si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kottak, C.P. (2002). *Antropoloji: İnsan Çeşitliğine Bir Bakış*. Ankara: Ütopya Yayınevi
- Örnek, S.V. (1995). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı
- Turan, Ş. (1993). Çukurova Kına Geleneğinde Ağıt Türküler. *Içel Kültürü Y:7, S 26, Mart s.16-21*
- Yaldızkaya, Ö. F. (2006). *Kına Ağıtları*. Erişim adresi: <http://www.turkuler.com/yazi/kina.asp>.